

УЛОГА НАУКА ОДБРАНЕ У РАЗВОЈУ НАУКЕ О ПОЛИЦИЈИ У СРБИЈИ

Далибор Кекић и Жељко Никач*

Криминалистичко-полицијска академија, Земун

Од првих облика наука одбране (које су утврђене у Србији још у другој половини XIX века) почињу са развојем и прве симплицизоване форме и садржаји развоја науке о полицији. Науке одбране су крајем XIX и почетком XX века имале пресудан и снажан утицај за развој корпуса полицијских дисциплина и касније науке о полицији. Прве школе које су разматрале полицијске послове настају између два светска рата, и то полицијске школе, чији је родоначелник Арчибалд Рајс, који је своје европско знање пренео у српске полицијске раље. Без обзира на све то, поред полицијских стручњака у Жандармеријској и Полицијској школи велики део су чинили и наставници војне струке.

Након Другог светског рата у Србији и тадашњој СФРЈ настале су големе потребе за полицијским кадром, али су и тада ти кадрови углавном били из редова војних школа и академија. Убрзо, настанком Средње школе унутрашњих послова и Више школе унутрашњих послова, отвара се пут ка развоју науке у полицији. Недостатком факултетски образовног кадра, крајем седамдесетих и све до почетка деведесетих година прошлог века, највећи део руководећег кадра у полицији је након завршене Средње школе унутрашњих послова упућиван у Војну академију, где су стицали своја факултетска знања и способности у руковођењу полицијским јединицама.

Настанком Полицијске академије, почетком последње деценије 20. века, отворен је пут да се из корпуса наука одбране, као засебна наука, уз утицај правних, економских и других наука издвоји наука о полицији. И поред првобитног успеха и коначног издвајања из других наука, наука о полицији још увек подноси снажан утицај наука одбране, пре свега у доктринарном, последично и у кадровском смислу. Науке одбране заслужују да буду у новом образовном систему Србије, почетком трећег миленијума, један од темеља стварања високообразовног и европски пожељног профила будућег професионалца. С тим у вези, очекује се да науке одбране буду предводник и утемељитељ прихватања науке о полицији, као савремене науке настале на темељу наука одбране. Тако, нови образовни профил, као што је полицијски дипломата, настао је, на неки начин, као правни следбеник у пословима војног дипломате. Дакле, науке одбране су огледало, а наука о полицији одсјај будућег образованог професионалца за питања безбедности.

Кључне речи: науке одбране, наука о полицији, образовни систем Србије, школа, наставник, полиција, одбрана, војска.

* Др Далибор Кекић, dalibor.kekic@kpa.edu.rs; проф. др Жељко Никач, zeljko.nikac@kpa.edu.rs.

Семантички, реч полиција (грч. *politeia*, лат. *politia*) јавља се у српском језику тек у првој деценији деветнаестог века, са отпочињањем уређивања полицијске службе (служба је званично започела да се уређује 1811. године). У Европи је у другој половини XIX века, полиција као област била предмет посебних предавања на катедрама европских универзитета. Италијански криминалиста Чезаре Ламброзо сматрао је да савремена полиција мора поседовати модерна знања из области физике, хемије и антропологије, како би их примењивала у свакодневном послу.

Прва школа научне полиције формирана је у Италији 1902. године, док су криминалистички институти постојали у оквиру универзитета у Торину и Риму. Криминолошки институт у оквиру париског универзитета је почетком претходног века организовао практичне и теоријске студије подељене у четири секције: судска медицина са криминолошком психијатријом, науке о извршавању казне, кривично право и полицијске науке.

У Србији је прву школу за жандарме основао Таса Ј. Миленковић 1880. године, који је био и први учитељ и творац криминалистичке белетристике. Жандармеријска подофицирска школа у Сремској Каменици, у којој су се школовали жандармеријски подофицири, отворена је 20. фебруара 1920. године. Прва модерна полицијска школа основана је у Београду 1921. године.¹ Први директор био је др Рудолф Арчибалд Рајс. Обука у овој школи трајала је четири месеца, а наставни програм обухватао је више предмета, од којих су непосредно полицијски: Закони, полицијске уредбе и наредбе са њиховим применама; Научна полиција; Криминологија и општа полицијска питања; Практична вежбања из техничке полиције. За полицијске агенте били су предвиђени и специјални часови са инструкцијама о владању и подношењу рапорта.

Наставници у школи били су професори Универзитета у Београду, виши чиновници Министарства унутрашњих дела и предавачи са Војне академије. Оснивањем савремене полицијске школе остварен је један од Рајсових пројеката за модернизацију и реформу српске полиције. У оснивању ове школе значајну улогу имали су војни официри, који су своја искуства и знања из војних школа могли да пренесу на управу и наставнике Полицијске школе.

Утврђење појмова наука одбране и наука о полицији

Када се помену науке одбране, прво се имплицира појам војне науке. Њихов развој започео је још у средњем веку, а у Србији средином XIX века, због вишевековне турске доминације и власти. Наиме, у Србији се тада отварају и прве војне школе, а војне науке полако се издвајају из корпуса наука које се изучавају на факултетима и универзитетима.

Војне науке су у некадашњој СФРЈ чиниле систем који обухвата природне, друштвене и техничке науке. Прве су опште науке попут стратегије, оператике, тактике, теорија војне организације, итд. У другу групу спадају војнотехничке науке: балистика, ракетодинамика, војна кибернетика, саобраћајна техника, итд. Трећа групација наука су: полемологија, војна социологија, војна психологија, војна андрагогија и друге. Четврта

¹ Перишић М. (ур.), *Министарство и министри полиције*, Београд, 2002, стр. 179–81.

група су војномедицинске и биолошке науке: епидемиологија и заштита од биолошких агенса, војна психијатрија, војна (ратна) хирургија, итд.² Професор Богдан Шешић је тврдио да предмет војних наука не може бити лимитиран теоријом оружане борбе, већ се морају изучавати и знати сви битни елементи и услови оружане борбе у одређеним друштвено-историјским условима земље која се припрема за оружану борбу или је води, а то су: економски, техничко-технолошки, психолошки, етички, политички, општи идејни, филозофски чиниоци сложене друштвене делатности. Војна наука мора бити систематична, јер обухвата више наука, било да су оне самосталне, основне и помоћне науке, било да су прилагођене војним циљевима, специјализоване науке.³

У почетку се сматрало да не постоје војне науке, већ науке које изучавају рат, те да је неисправно употребити израз војна наука већ – војне науке.

Појам одбране обично указује на општији појам рата, али и мира, па чак и шире: примену силе и насиља међу људима уопште, али и појмове заштите и безбедности као сегмената одбране у ширем смислу. Уз термин науке одбране нуди се и алтернативни – полемолошке науке (грч. *polemos* – рат, *logos* – наука), тј. наука о рату. Француски научник Гастон Бутул термин користи за означавање науке о рату и миру.⁴ Он сматра да су рат и мир међусобно повезане појаве. Мир је феномен којем треба стремити избегавањем рата, а када је то немогуће, онда ратом треба осигурати мир. Проширењем делокруга изучавања рата од војне на друге компоненте људске делатности војне науке добијају знатно шире размере по обухватности, функционисању, сложености и структури. Појављује се термин иринологија, док у лексикографској литератури постоји термин иреника (грч. *eirēnē*, мир), који означава науку о миру, учење о миру.⁵ Термин У суштини, он не може означити војне науке и науке о одбрани. Овде се поклања пажња наукама одбране, али ће бити коришћен и термин полемолошке науке.

У новије време у Србији се синтагма војне науке користи за оне науке које се баве проблемима оружаног сукоба – оружане борбе, операција, битака и бојева, а не рата. Проблемом рата не бави се само војска, те се следствено томе наука о рату не може звати војном науком, али наука о рату може се сврстати у науке одбране, те се поред ње у науке одбране могу сврстати цивилна заштита и цивилна одбрана, безбедност у ванредним ситуацијама, итд. Отуда, у војне науке сврстане су: стратегија, оператика, тактика, војна медицина, балистика, војна психологија, војна географија и војна историја.⁶

Предмет наука одбране јесте сила и насиље у односима међу људским заједницама, њихови облици – рат, али и мир. Посебно поље представља организација одбране и начин функционисања. Овим делом стварности не баве се друге науке, а савремени свет посвећује голему позорност овој научној области, са разноликих аспеката и разнородних организационих облика, и то у оквиру универзитета или у

² Илић С., „Класификација наше војне науке“, у: Танасковић Р. и др. (ур.), *Војна наука*, Војноиздавачки завод, Београд, 1971, стр. 189–207.

³ Шешић Б., „О чему говори војна наука“, у: Рајко Танасковић и др. (ур.), *Војна наука*, стр. 80–85.

⁴ Стојановић М., *Наука о одбрани (Полемологија) – општи део*, Правни живот, Београд, 1992, стр. 1–3.

⁵ Вујаклија М., *Лексикон страних речи и израза*, јубиларно издање, Просвета, Београд, 1996/7, стр. 357.

⁶ Сакан М., *Војне науке*, Генералштаб Војске Србије и Црне Горе, Војна академија, Београд, 2003, стр. 36–45.

оквиру националних или међународних института. Посебне области предмета истраживања наука одбране су: системи одбране и заштите од силе и угрожавања; развој људске мисли о сили, насиљу, рату и миру; појам силе у међународним односима и њени облици; концепција, доктрина, стратегија, оператика и тактика одбране; међународно ратно (хуманитарно) право; питање одбране и безбедности у ванредним ситуацијама, итд.

Науке одбране поседују засебне фондове знања, у облику посебних теорија и научних дисциплина, утврђених научним методама и верификованих, у стварности систематизованих у облику принципа, законитости и сл. Та знања омогућују предвиђање појава насиља и рата, њихове облике и начине одбране и заштите.

Под појмом научне полиције (фр. *police scientifique*, итал. *polizia scientifica*), који се појављује почетком прошлог века, подразумева се оно што се данас подразумева под појмом криминалистике, тј. њена ужа целина – криминалистичка техника. Дакле, у питању је давнашњи појам којим је обележавана примена научних метода у полицијском послу.⁷

Евидентно је да наука о полицији још увек нема одлике конституисане научне дисциплине, те је одређивање њеног предмета, у суштини, веома сложен задатак. Предмет науке о полицији је заокружена целина свих друштвених појава у вези са полицијом и њеном делатношћу, па је очигледно да се он не може конкретизовати преко неке разумне мере, јер би се тако изгубила сразмера између појединих делова и нарушила конзистентност у обради. У проучавању предмета науке о полицији полази се од општијих теорија које се односе на шира подручја друштвене стварности, а затим се на основу таквих теорија и претходних знања о предмету постављају хипотезе које се проверавају на конкретним чињеницама, садржајима и структурама, како би се на крају дала одговарајућа научна објашњења проматраних појава. Уколико се осврнемо на процес научног објашњења посматраних појава, који се обавља након анализе прикупљених података, али и симултано, одређују се каузалне везе између посматраних појава и тумачи њихова суштина. Теоријске конклузије о каузалним везама (појмови, теорије и искази) могу се после проверавати. Провера је основа развоја и увећања постојећих научних знања о предмету науке о полицији. Будући да је наука о полицији примењена научна дисциплина, потребно је рачунати да она треба да има, осим теоријских, и практичну вредност, односно корист за праксу и целокупно друштво.

Наука о полицији припада друштвеним наукама, у погледу бављења појавама у друштву – који настају у односима између људи. Наука о полицији припада групацији емпиријских наука, које се баве испитивањем објективних законитости и правилности на основу прикупљених материјала о појавама које чине њихов предмет. Она се бави чињеницама у пружању објашњења за оне односе који су у стварности успостављени. Наука о полицији као емпиријска дисциплина проучава оно што је стварно настало у примени правних прописа и утврђује објективне законитости у томе. Уз то, она је самостална научна дисциплина, што проистиче из садржине њеног предмета, специфичног примењивања научних метода у обради предмета, као и из чињенице да знања која преноси не пружају друге научне дисциплине.

⁷ Ђорђевић М., „Научна полиција“, *Полиција*, 1923, стр. 438–44.

Поред теоријског карактера, наука о полицији има за циљ да послужи пракси и целом друштву. Њена добит за праксу и друштво је већа уколико се њен задатак разуме као конструктивна критика полицијског система и нуђење метода који ће омогућавати да се улога полиције реализује у тоталитету, компатибилно интересима друштва. Наука о полицији сматра се примењеном дисциплином чија су теоријска знања имплементарна у пракси.⁸

Утицај наука одбране на установљење науке о полицији

Почети развоја кадра за Министарство унутрашњих послова у Србији датирају из друге половине XIX века. У почетку, чиновници су располагали различитим знањем стеченим у цивилним школама, а специјалистичка знања стицана су првенствено из области медицине. Прве главешине – командири жандармеријских станица постављани су из редова искусних војних наредника који су имали огромна искуства у организацији, дисциплини и употреби ватреног оружја. Прва полицијска школа, која је била приватног карактера, отворена је у Београду 1921. године, а директор је био Рудолф Арчибалд Рајс. Школа је убрзо затворена, али је нова Централна полицијска школа отворена 10 година касније у Земуну. У њој је велики број предмета, који се односио на формацију, опрему, практичну наставу, употребу ватреног оружја и сл. одржаван по угледу на војну школу. Велики број наставника из предмета који су обрађивали ову проблематику долазио је из југословенске војске.

Након Другог светског рата отворена је Стална школа Народне милиције у Сремској Каменици, на месту некадашње подофицерске жандармеријске школе. Када је ишколован целокупан кадар милиције, 1954. године школа је прерасла у Школу за командире станица Народне милиције, а пет године касније преоријентисана је на обуку подофицерског кадра. Тек 1972. године Скупштина Републике Србије донела је Закон о Вишој школи унутрашњих послова,⁹ која је исте године и започела са радом у Земуну. На ванредном заседању Скупштине Србије, 30. јуна 1993. године, усвојен је предлог Закона о Полицијској академији.

У складу са Наставним планом и програмом Полицијске академије, наставни предмети били су груписани у пет наставно-научних области: друштвене, правне, кривичне, криминалистичке, безбедносне, полицијске и помоћне полицијске науке и војне науке и војно-полицијске вештине.¹⁰ Дакле, последње две групе наука показују колико су науке безбедности утицале на развој полицијских наука и науке о полицији. Морал полиције који је припадао полицијским и помоћним полицијским наукама проистекао је из морала војске, као засебне војне вештине, али је и комплетан предмет морала полиције садржински и суштински сачињен по угледу на старији вид – морал војске.

⁸ Милосављевић Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 26–29.

⁹ Закон о Вишој школи унутрашњих послова, „Службени гласник СРС“, бр. 20/76.

¹⁰ Милосављевић Б., *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1994, стр. 12.

У групу војно-полицијских наука су, поред осталих, припадали и амалгами, из којих ће касније настати посебне дисциплине и полицијске науке, као што су: војно-полицијска стручна обука, теорија ратне вештине, борбена средства и опрема војске и полиције и основи картографије са топографијом. Наука о полицији настала је по угледу на војне науке и науке одбране. Поједине научне дисциплине, каква је војна дипломатија и међународно ратно (хуманитарно) право, односно право народне одбране,¹¹ добили су своје рефлексије у оквиру полицијских наука – полицијске дипломатије и међународног полицијског права.

Полицијске науке представљају скуп друштвених, медицинских и техничких наука које се деле на полицијске, помоћне полицијске, криминалистичке и безбедносне науке. Оне се баве питањима настанка и историјског развоја полиције, односима полиције, власти и друштва, интерним питањима полицијске организације, начином откривања кривичних дела, начином процеса потврђивања кривице и сл.

Наука о полицији се у свету јавља још 1705. године, када Никола Деламар објављује први том под истоименим називом. То дело је послужило као узор многим немачким и француским теоретичарима и практичарима да пишу уџбенике под називом Наука о полицији. Професор Јован Раић је тек 1843. године написао дело *Началне основе умправословне и полижетелне полиције*, што је био први штампани уџбеник за студенте права у Лицеју. По мишљењу Раића, наука о полицији има задатак да усмерава државну власт на правце и материјална средства којима може достићи унутрашње благостање и безбедност.¹² Након овог научног дела био је потребан готово цео век да се унесу новине у полицијске науке, како би оне биле примерене тадашњем времену и развоју полиције у свету.

Опште обележје савременог стања у проучавању полиције тиче се разноликог теоријског нивоа постојећих обрада, тј. изражено избегавање комплекснијих теоријских питања и антиподно, чешће задржавање на излагању сасвим практичних питања. Стога, наука о полицији подсећа на практичне савете и упутства, али и на збирке искустава и података које тек треба анализирати и теоријски тумачити. С тим у вези, подсећа на збирку правила службе, каква постоји и у наукама одбране, тј. у војним наукама. У овом погледу мења се однос према науци о полицији, јер у последње две деценије у Србији, посебно након оснивања специјалних научних центара и института за проучавање полиције, полицијске науке се уведе у круг академских дисциплина, на многим универзитетима широм света, али и на универзитетима дилџем Србије. Покретање научних часописа у овој области („Безбедност“, „Наука Безбедност Полиција – Журнал за криминалистику и право“, прим. аутора), такође је утицало на развој академске свести о полицији.

У развоју полицијских наука, а посебно науке о полицији, значајан утицај имале су науке одбране и војне академије, јер се наука о полицији тек у последњих двадесет година издвојила као посебна научна дисциплина, обновљена и усклађена са светским достигнућима. Професори са Војне академије су својим предавањима и указивањем на сличности и разлике између полицијске и војне професије учествовали у рафинирању науке о полицији, као засебне науке у корпусу полицијских наука.

¹¹ Вучинић З., *Право народне одбране*, Факултет одбране и заштите, Београд, 2000, стр. 37–89.

¹² Милосављевић Б., *Наука о полицији*, стр. 39.

Однос наука одбране и науке о полицији

Иако је наука о полицији академској Србији била позната још средином XIX века, она се изгубила у разматрању стручњака и научника. Утицајем наука одбране, наука о полицији издвојила се као посебна наука у разматрању послова, професије и историјског развоја полиције. Премда се за њу може рећи да припада корпусу полицијских наука, али и наука о управи, наука о полицији је делимично настала као производ издвајања из наука одбране, које разматрају различите аспекте одбране, рат, мир, бој, и др. Дакле, за науку о полицији могло би се рећи да је „новорођенче“ наука одбране, те делимично припада и њиховој групи.

Наука о полицији има свој метод, предмет и дефиницију, као и сродне дисциплине као што су: полицијско право, наука о управи и криминалистика. Исто то поседују Науке одбране такође поседују метод, предмет и дефиницију, а сродне дисциплине су им међународно ратно право, руковођење и командовање (менаџмент), и др. Науке одбране баве се питањима порекла и еволуције војне функције, а наука о полицији полицијским функцијама.

Наука о полицији разматра место и улогу полицијске функције и професије у савременом друштву, као што и науке одбране разматрају бојну функцију и професију. Наука о полицији бави се питањима структуре полицијске организације, што и науке одбране чине са војном, односно структуром државе у питању одбране.

Најзад, Устав Србије из 2006. године указује на то да је полиција оружана формација, која чини део безбедносног и одбрамбеног система Републике Србије; и у том смислу је очигледно да је полиција блиска питању одбране и војске. Нарочито је значајна у питању одбране и неутралисања ванредних ситуација. Стога, јасно је да су наука о полицији и науке одбране веома блиско повезане и, на неки начин, чине нераскидиву целину.

Наука о полицији, и полицијске науке уопште, у савременој Србији постале су саставни део образовног система Србије, јер се, поред полицијских, изучавају и у оквиру других високообразовних установа.

Закључак

Развој наука одбране у великој мери је утицао на појаву и развој науке о полицији. Ове науке се у Србији јављају пре 16 деценија, по освајању слободе народа Србије. Тада долази до делимичног опадања интересовања за науку о полицији, али се науке одбране развијају. До периода између два светска рата наука о полицији бива у заостатку у односу на развој наука одбране, али се појавом Рудолфа Арчибалда Рајса повећава фонд и развија наука о полицији.

После Другог светског рата отварају се многе школе за полицијске службенике, па и Виша школа унутрашњих послова у Земуну у којој се изучавају многи предмети од значаја за стварање академски образованих грађана у полицији. Тек отварањем Полицијске академије деведесетих година долази до развоја савремене науке о полицији. У том периоду, због активног учешћа војних предавача, као и наставни-

ка са Факултета народне одбране (сада Факултета безбедности), утицај наука одбране на развој науке о полицији је велики.

Интеграцијом Полицијске академије и Више школе унутрашњих послова 2006. године настала је Криминалистичко-полицијска академија, као правни наследник поменуте две институције. Сарадници и наставници Криминалистичко-полицијске академије утицали су да она буде препознатљива, не само у земљи него и у региону, као институција која не само да обучава руководећи кадар Министарства унутрашњих послова Републике Србије, него и развија сопствени научно-стручни идентитет.

Литература

1. Вујакија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Јубиларно издање, Просвета, Београд, 1996/7.
2. Вучинић, З.: *Право народне одбране*, Факултет одбране и заштите, Београд, 2000.
3. Ђорђевић, М.: „Научна полиција“, *Полиција*, 1923.
4. Закон о Вишој школи унутрашњих послова, *Службени гласник СРС*, бр. 20/76.
5. Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
6. Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1994.
7. Перишић, М. (ур.): *Министарство и министри полиције*, Београд, 2002.
8. Сакан, М.: *Војне науке*, Генералштаб Војске Србије и Црне Горе, Војна академија, Београд, 2003.
9. Стојановић, М.: *Наука о одбрани (Полемологија) – општи део*, Правни живот, Београд, 1992.
10. Танасковић, Р., и др. (ур.): *Војна наука*, Војноиздавачки завод, Београд, 1971.